

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν ἀπόκειται μετὰ ἀριθ. 175 ἀγαλμα ἐκ μαρμάρου, ὅπερ εὐρέθη τῷ 1881 ἐν Πειραιεὶ κατὰ τὴν ἐκβάθυσιν τοῦ λιμένος τῶν Ἀλῶν (1), εἰκονίζον τὸν Πλούτον ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καθήμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς Εἰρήνης. Διὰ τὸ ὡς ἄνω ἀγαλμα, οὕτινος πλήρες ἀντίγραφον ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου, ὁ ἀρχαιολόγος Μελετόπουλος, ἐν τῇ ἐργασίᾳ του «Πειραϊκαὶ ἀρχαιότητες» (ἔκδοσις 1960) καὶ ἐν σελίδι (4), μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ πρῶτό τυπον ἦτο χαλκοῦν ἔργον τοῦ διασημοῦ καλλιτέχνου Κηφισοδότου (πατὴρ τοῦ Πραξιτέλους) καὶ ἀνέκειτο εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν κατασκευασθὲν μετὰ τὸ 375 π. Χ., ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν νικηφόρον ναυμαχίαν παρὰ τὴν Λευκάδα (375 π. Χ.), καθ' ἣν διὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Τιμοθέου ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐστέρωσαν τὴν συμμαχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπέτυχον τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Ὀλύμπου ἀπὸ τῆς Σπαρτιατικῆς δεσποτείας καὶ συνῆψαν εἰρήνην (374 π. χ.) καθιερώσαντες καὶ ἴδιαν λατρείαν τῆς θεᾶς Εἰρήνης, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κορνήλιος Νέπως καθ' ὃν «*quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Pacis publice sint factae eique deae pulvinar sit institutum cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuum in foro posuerunt*» (Cornel. Nepos. Timotheus κεφ 2).

Ὁ χρονολογικὸς ὅμως αὐτὸς καθορισμὸς τῆς λατρείας τῆς «Τεθαλυίας θεᾶς» Εἰρήνης, ἦν «Θέμις ἔτεκεν» κατὰ τὸν Ἡσιόδον (Θεογονία 901), οὐδόλως εὐσταθεῖ, διότι τὰ σύγχρονα γεγονότα μαρτυροῦν ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη μία λατρεία τῆς θεᾶς Εἰρήνης ἐν Ἀθήναις, διὰ τὸ αἵματηρὸν τῆς ὁποίας ὑπάρχει ὡσαύτως μεγάλη διαφωνία, διότι, ἐνῶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ κωμῶδίᾳ του «Εἰρήνη» (στιχ. 1019) γράφει «οὐχ ἤδεταί δῆπουθεν Εἰρήνη σφαγαῖς, | οὐδ' αἵματοῦται βωμός, ἀλλ' εἴσω φέρων, | θύσας, τὰ μηρί' ἐξελὼν δεῦρ' ἔκφερε, | χοῦτ' αὐ τὸ πρέβ' αὐτον τῷ χορηγῷ σφάζεται» (2) τὸ Δερματικὸν ὅμως τοῦ Λυκούργου ἐπὶ ἄρχοντος Νικοκράτους (III Ὀλυμπιάς 333 π. Χ.) μᾶς πληροφορεῖ περὶ τοῦ ἀντιθέτου «Ἐπὶ Νικοκράτους ἄρχοντος ἐκ τῆς θυσίας τῆς Εἰρήνης παρὰ στρατηγοῦ Π Η Η Η Η Δ Δ | · | · | · » (3).

1) Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἐξ αἰτίας τῆς θέσεως Ἀλαί (τ. ἔ. ἄλυκαί). ἤτις ἔκειτο πρὸς τὸ Δ μέρος τῆς προκυματίας, πρὸ τοῦ σταθμοῦ τοῦ Σ.Π.Α.Π. Ἡ ὀνομασία ὅμως αὕτη τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς εἶναι ἐσφαλμένη, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ὁ λιμὴν αὐτὸς ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Κωφὸς λιμὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι αἱ θεαὶ Ἀλαί—Ἀλίπεδον καὶ Ἀλυμρὸς ἐδρίσκοντο ἔξω τῶν λιμένων καὶ ὄρων.

2) Ἐν τοῖς αὐτοῖς σχολίοις ἀναγιγνώσκωμεν καὶ τὰ ἑξῆς: «πρὸς σύγκρισιν τοῦ πολέμου καλῶς ἔφησε μὴ χαίρειν τὴν Εἰρήνην σφαγαῖς' μόνοι γὰρ οἱ πολέμιοι αἵματι καὶ φόνοις χαίρουσιν». Ἰδὲ Κ. Μερσντίτου «Αἱ ἀναίμακτοι προσφοραὶ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων», περιοδ. Πλάτων 8 (1. 952) σελ. 212 σημ. 50.

3) Ἡ ἀριθμογραφία δηλοῖ τὸν ἀριθμὸν 921 δραχμαί. Ἰδὲ καὶ August Böckh «Staats-haushaltung der Athener» τόμ. Β' σελ. 256.

Ὁ Augo Mommsen εἰς τὸ ἔργον ⁽¹⁾ του (Heortologie, antiquarische Untersuchungen über die städtischen Feste der Athener, Leipzig 1864) οὐδεμίαν ἡμερομηνίαν συγκεκριμένην προτείνει, πιστεύων δὲ ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγένετο ἔν ἀντίγραφον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Κηφισοδότου, θὰ ἐπῆλθε μία μεταρρυθμισὶς γράφει ἐν σελίδι 115 «ἀφοῦ ἡ θυσία εἰς τὴν Εἰρήνην ἦτο τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἡμέρας τῶν Συνοικισμῶν, ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ μία ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων» ὥφειλον νὰ ὀνομάσῃ τὴν ἡμέραν τῶν Συνοικισμῶν ἑορτὴν τῆς Εἰρήνης, καὶ αἱ θυσίαι αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐγένοντο νοηταὶ ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα τῶν θυσιῶν τῆς Εἰρήνης, καίτοι ὁ βωμὸς τῆς Εἰρήνης δὲν ἔπρεπε νὰ ποτισθῇ μὲ τὸ αἷμα τῶν θυμάτων»,

Ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Mommsen γίνεται φανερόν 1) ὅτι ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Εἰρήνης εἶχε καθιερωθῆ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Συνοικισμῶν, ὅτε δηλαδὴ ὁ Θησεὺς «μετὰ δὲ τὴν Αἰγέως τελευτὴν μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον εἰς νοῦν βαλόμενος συνώκισε τοὺς τὴν Ἀττικὴν κατοικοῦντας εἰς ἓν ἄστυ, καὶ μιᾶς πόλεως ἕνα δῆμον ἀπέφηνε τέως σποράδας ὄντας καὶ δυσανακλήτους πρὸς τὸ κοινὸν πάντων συμφέρον» (Πλουτ. Θησεὺς 14, 2) ὅτι τὰ θύματα τὰ σημειούμενα εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ Λυκούργου ὑπὸ τὸν κανόνα «θυσία τῇ Εἰρήνῃ» θὰ ἐθυσιάσθησαν ἐπὶ ἑνὸς ἄλλου βωμοῦ, πιθανὸν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς, διότι παρὰ Θουκυδίδῃ πληροφορούμεθα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι «καὶ ξυνοικία ἐξ ἐκείνου ἔτι καὶ νῦν τῇ Θεᾷ ἑορτὴν δημοτελεῖ ποιοῦσι (Θουκ Β'. 15, 4)». Πάντως τὸ ὅτι ἡ θεὰ Εἰρήνη ἦτο συνδεδεμένη μὲ τὸν Συνοικισμὸν γίνεται φανερόν καὶ ἐκ τῶν ὄσων γράφει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τῷ στίχῳ 1019 «ἐν γὰρ τῇ τῶν Συνοικισμῶν ἑορτῇ οἱ μὲν φασὶν Εἰρήνην θυσίαν τελεῖσθαι, ἣς ὁ βωμὸς οὐχ αἵματοῦται» ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραφε τὰ ἔργα του, θὰ ὑπῆρχε καὶ ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Εἰρήνης, διὰ τὸ ἄγαλμα τῆς ὁποίας ὁ Πausanias μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εὐρίσκετο εἰς τὸ Πρυτανεῖον «Πλησίον δὲ Πρυτανεῖόν ἐστιν, ἐν ᾧ νόμοι τε οἱ Σόλωνός εἰσι ἐγγεγραμμένοι, καὶ Θεῶν Εἰρήνης ἀγάλματα κεῖται καὶ Ἔστι ἀνδριάντες δὲ ἄλλοι τε καὶ Αὐτόλυκος ὁ παγκρατιαστὴς» (1.18, 3).

Σημειωτέον ὅτι τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης φερούσης ἐπὶ τοῦ βραχίονος τὸν Πλουτὸν πρέπει νὰ τὸ εἶδεν καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς νὰ ἐγνώρισεν ὁ Pausanias, διότι ἐν IX, 16, 2 γράφει «Σοφὸν μὲν δὴ καὶ τοῦτοις τὸ βούλευμα, ἐσθελίνα Πλουτὸν ἐς τὰς χεῖρας ἄτε μητρὶ ἢ τροφῷ τῇ Τύχῃ, σοφὸν δ' οὐχ ἦσσαν Κηφισοδότου» καὶ γὰρ οὗτος τῆς Εἰρήνης τὸ ἄγαλμα Ἀθηναίοις Πλουτὸν ἔχουσαν πεποίηκεν», ἐνῶ ἐν I, 8, 2, μᾶς πληροφορεῖ «Μετὰ δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἐπωνύμων ἐστὶν ἀγάλματα θεῶν, Ἀμφιάραος καὶ Εἰρήνη φέρουσα Πλουτὸν παῖδα», ἐξ ὧν γίνεται φανερόν ὅτι κατὰ τὴν πολὺ ἀρχαίαν ἐποχὴν ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Εἰρήνης ὑπῆρχε καὶ ἐτιμᾶτο αὕτη ὡς θεὰ κουροτρόφος.

Βεβαίως ὁ Pausanias δὲν μᾶς λέγει, ἐὰν τὸ ἄγαλμα ἐτοποθετήθῃ πλησίον ἑνὸς βωμοῦ καὶ ἐὰν εἶχε χαρακτηριστικὰ μνημείου λατρείας, ὡς τοῦλάχιστον γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ Δερματικῆ τοῦ Λυκούργου. Ὁ Ἰσοκράτης ὁμοίως εἰς τὴν Ἀντιδόσιον του (παρ. 109—110) γράφων τὰ κάτωθι « καὶ περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον Λακεδαιμονίους ἐνίκησε ναυμαχῶν, καὶ αὐτὴν ἠνάγκασεν αὐτοὺς συνθέσθαι τὴν εἰρήνην, ἣ τοσαύτην μεταβολὴν ἑκατέρω τῶν πόλεων ἐποίησεν, ὥσθ' ἡμᾶς μὲν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας θύειν αὐτῇ καθ' ἕκαστον τὸν ἐνιαυτὸν ὡς οὐδεμιᾶς ἄλλης οὕτω τῇ πόλει συνευγκούσης, Λακεδαιμονίων δὲ μετ' ἐκείνων τὸν χρόνον μὴδ' ὑπ' ἑνὸς ἐωρᾶσθαι μήτε ναυτικὸν ἐντὸς Μαλέας περιπέλον μήτε πεζὸν στρατόπεδον δι' Ἰσθμοῦ πορευόμενον,

1) «Wenn das Friedensopfer ein characteristicum des Synökientages war, so konnte ein Namenstausch eintreten; Man durfte den Synökien—Tag ein Fest der Eirene, die opferhandlungen dieses Tages Insgesamt ein Friedensopfer nennen obwohl der Friedens altar nicht mit Thierblut bespritzt wurde».

(Mommsen Heortologie . . . ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 115).

ὅπερ αὐτοῖς τῆς περὶ Λευκτρα συμφορᾶς εὔροι τις ἂν αἴτιον γεγεννημένον» μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν 1) ὅτι τὸ ἀγαλμα τὸ ὑπὸ τοῦ Κηφισοδότου φιλοτεχνηθὲν ὑψώθη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, διὸ καὶ «σοφὸν δ' οὐχ ἦσσον» χαρακτηρίζει αὐτὸ ὁ Παυσανίας (IX, 16 παρ. 2), πλησίον τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἐπωνύμων ἡρώων, δηλαδὴ εἰς τὸ μέρος τῆς πόλεως, ὅπερ ἦτο τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς κινήσεως· 2) ὅτι ἡ εἰρήνη τοῦ 371 π. Χ., εἰς ἣν κατέληξαν τὰ γεγονότα τοῦ 375 π. Χ., ἀνήκει εἰς τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς 102ας Ὀλυμπιάδος περὶ ἧς ὁ Plinius γράφει ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Historia Naturalis» (34. 50) «Centesima secunda Olympiade floruerunt Polycles Cephisodotus Leochares Hypratodorus». Ὁ αὐτὸς Ρωμαῖος ἱστορικὸς θὰ ἐγνώριζε πολλὰ ἔργα τοῦ Κηφισοδότου, διότι σαφῶς μᾶς πληροφορεῖ τόσον περὶ τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ μὲ τὸν Πραξιτέλη, ὅστις «Praxiteles filius Cephisodoti et artis heres fuit. Cuiusque laudatum est Pergami symplegma nobile digitis corpori verius quam marmoris impressis» (36. 24), ὅσον καὶ περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ δὴ ἐν Πειραιεῖ ἔνθα «Cephisodotus Minervam ad templum Jovis servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur» (34. 74) ἔτι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις ἔνθα «Cephisodoti duo fuere: prioris est Mercurius Liberum patrem in infantia nutriens, fecit et Contionantem manu elata, persona in incerto est. Sequens philosophos fecit» (34. 87). Ἐκ τῶν ὡς ἄνω γίνεται δῆλον ὅτι δὲν καθιερώθη ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Εἰρήνης τὸ 374 π. Χ., ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Κίμωνος (κεφ. 13) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Εὐρυμέδοντος (470 π. Χ.) «Φασὶ δὲ καὶ βωμὸν Εἰρήνης διὰ ταῦτα τοῦς Ἀθηναίους ἰδρῶσασθαι, καὶ Καλλίαν τὸν πρεσβεύσαντα τιμῆσαι διαφερόντως», ἡ δὲ πληροφορία τοῦ Κορνηλίου Νέπωτος (Timotheus κεφ. 2) οὐδόλως εὐσταθεῖ ὀφειλομένη πιθανὸν εἰς σύγχυσιν, ἥτις προεκλήθη ἐκ τῆς προσωρινῆς σημασίας, ἥτις ἐδόθη εἰς τὴν συναφθεῖσαν εἰρήνην, ἥτις χάριν αὐξήσεως τοῦ κύρους τῆς συνεδέθη μὲ τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς Εἰρήνης τῆς καθιερωθείσης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θησέως, ὅστις «ἐπειδὴ ἐβασίλευσε γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνετοῦ καὶ δυνατὸς τὰ τε ἄλλα διεκόσμησε τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχάς εἰς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνόκισε πάντας, καὶ νεμομένους τὰ αὐτῶν ἐκάστους ἄπερ καὶ πρὸ τοῦ ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτῃ χρῆσθαι, ἡ ἀπάντων ἤδη ξυντελοόντων ἐς αὐτὴν μεγάλην γενομένην παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Θησέως τοῖς ἔπειτα» (Θουκ. Β. 15) πρβ. Σχολ. Εἰρην. 1013 «τῇ τῶν Συνοικισίων ἑορτῇ». Σημειωτέον ὅτι καὶ τὸ «θυοῖα τῇ Εἰρήνῃ» τοῦ Δερματικοῦ τοῦ Λυκούργου τοποθετεῖται εἰς τὸν μῆνα Ἑκατομβαιῶνα καὶ εἶναι ἡ 16ῃ τοῦ μηνὸς καθ' ἣν ἐτιμῶντο οἱ Συνοικισμοί, διότι, ὡς πληροφοροῦμεθα παρὰ Πλούταρχῳ (βίος Θησέως κεφ. 24), ὁ Θησεὺς οὐ μόνον «τὴν τε πόλιν Ἀθήνας προσηγόρευσε καὶ Παναθηναία θυοῖαν ἐποίησε κοινήν» ἀλλὰ «ἔθυσσε δὴ καὶ μετοικία (4) τῇ ἔκτῃ ἐπὶ δέκα τοῦ Ἑκατομβαιῶνος, ἣν ἔτι καὶ νῦν θύουσι».

5) Παρὰ Θουκυδίδῃ **Ἐυνοικία**. Σημειωτέον ὅτι τοῦ ὅρου **Ἐυνοικία** ποιεῖται χρῆσιν καὶ ὁ Χάραξ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐν σελ. 42.